

Inhoud

Voorwoord	11
1 Naar de overkant	17
2 Een jongetje in Amsterdam	24
3 Schooljaren in het Gooi	40
4 Studentenjaren	51
5 Een roerig jaar	74
6 Kandidaat en Kamerlid	89
7 Groeiende bekendheid	106
8 Een partijtje libre	119
9 De verkiezingen van 1971	131
10 Het gedoemde kabinet-Biesheuvel	154
11 De verkiezingscampagne van 1972	200
12 De formatie van het kabinet-Den Uyl	234
13 Het overgangsjaar 1973	256
14 Leider van de oppositie	275
15 De tweede partij van het land	303
16 Oppositie in het Ik-Tijdperk	321
17 Hoogmoed komt voor de val	354
18 De verkiezingen van 1977	387
19 De formatie van het kabinet-Van Agt/Wiegel	398
20 Minister Wiegel treedt aan	420
21 De minister en zijn ambtenaren	452
22 Minister van ambtenarenzaken	474
23 Vicepremier Hans Wiegel	490
24 'Met voortvarende rust'	514
25 Minister van Orde en Gezag	525
26 Ongeluk in Veenendaal	541
27 Afscheid van Den Haag	560

28 Commissaris van de Koningin 574

29 De man die niet terugkwam 602

30 De jaren van afscheid 623

31 Politicus van staat 658

Nawoord 667

Dankwoord 675

Noten 677

Geraadpleegde literatuur 733

Overige bronnen 745

Lijst van geïnterviewde personen 753

Zetelverdeling Tweede Kamer 754

Illustratieverantwoording 755

Namenregister 757

Voorwoord

Hans Wiegel heb ik leren kennen toen hij als plaatsvervangend vorst Friesland regeerde en ik als verslaggever van de *Leeuwarder Courant* de opdracht had gekregen hem hinderlijk te volgen. Er waren nogal wat dingen die me aan hem troffen. De brutale oppositieleider die ik als scholier op de televisie had gezien, bleek een verlegen mens te zijn. Zijn pose als de deftige commissaris kwam me voor als een schild, bedoeld om anderen op afstand te houden. Hij moest er zelf hard om lachen.

11

Ondanks zijn afstandelijkheid zag Wiegel altijd de mensen staan die andere hooggeplaatsten nog wel eens over het hoofd zien: de bodes, de chauffeurs, de jonge ambtenaren, die de boven hen gestelden op sloffen en op fluisterende toon van hun kennis voorzagen. Wiegels belangstelling was niet geveinsd, merkte ik later.

Deze commissaris, omgeven als hij was door een eigen hofhouding waarvan de leden herkenbaar waren aan hun blazer met koperen knopen en hun wapentjesdas, hield zich verre van de dagelijkse politiek in Friesland. Ondertussen bedreef hij in alle stilte zaken, gericht op harde munt om bedrijven te kunnen lokken. En nog iets wat me opviel: hij leerde de Friezen hoe ze hun tradities en cultuur konden inzetten om de status van hun provincie te verhogen. Ze hadden er geen idee van gehad.

Wie was deze man die zulke verdeelde reacties opriep? De een prees hem omdat hij Friesland, meeliftend op zijn landelijke bekendheid, eindelijk eens wat zelfvertrouwen gaf. De ander was misprijzend omdat hij Friesland zo overduidelijk met de linkerpink bestuurdde. En hoe kon het dat een zoon van een Amsterdamse meubelmaker zo sterk de indruk van een blauwbloedige corpsbal maakte?

Destijds ben ik niet in de gelegenheid geweest op die vragen het antwoord te zoeken. Wel ben ik Wiegel sindsdien blijven volgen, en zijn

er steeds meer vragen bijgekomen. Waarom bleef hij maar zinspelen op een terugkeer in de landspolitiek, zonder ooit door te bijten? Wat dreef hem in die beruchte nacht van 18 op 19 mei 1999 die naar hem genoemd is? Hoe doorstaat iemand voor een tweede keer het verlies van zijn vrouw? Wat dreef hem in 2007 om voor opheffing te pleiten van de partij waarvan hij erelid was? En hoe is hij erin geslaagd om te ontsnappen aan de vergetelheid waarin vrijwel alle oud-politici na verloop van tijd verdwijnen?

12 Dit zijn de voornaamste vragen die ik in deze levensbeschrijving heb proberen te beantwoorden. Wat me voor ogen stond, was een politieke biografie, maar tijdens de speurtochten en vraaggesprekken in mijn onderzoek werd het me duidelijk dat ik niet om Wiegels persoonlijke leven heen zou kunnen om de belangrijkste vraag te beantwoorden: wat drijft hem? De biograaf moet aantonen dat iemands persoonlijke achtergrond van invloed is geweest op zijn publieke wapenfeiten, heeft professor Hans Renders, de Nederlandse deskundige op dit terrein, verordonneerd. Aan die marsorder heb ik me gehouden; het is aan de lezer om uit te maken in hoeverre de poging geslaagd is.

Het leven beschrijven van een nog levende persoon is een heikele zaak; volgens sommigen kan men er beter maar niet aan beginnen. Moet een leven eerst afgerond zijn om er een rode draad in te kunnen herkennen of om er een oordeel over te vormen? Het hangt er maar van af. De biografie van iemand die naar de mens gesproken nog een leven voor zich heeft, kan niet anders dan onvolledig of onvoldragen zijn. Van iemand die in de winter van zijn leven is beland, vallen geen dramatische wendingen of gebeurtenissen meer te verwachten. Het uitblazen van de laatste adem is dan slechts een punt achter een zin die voltooid is en mijns inziens daarom gerust kan worden uitgeschreven. Wellicht schuilt onder de stelling dat alleen doden een biografie verdienen de gedachte dat daarmee dan ook het laatste woord over de betrokkene is gezegd. Eén naam is voldoende om duidelijk te maken dat dat een misvatting is: Churchill. Die pretentie heeft dit boek in ieder geval niet, ook al bevat de ondertitel het bepaald lidwoord 'de'. Dat moet hier veeleer worden opgevat als een verzuchting: hier is het dan, het boek waar – zoals ik telkens weer heb ervaren wanneer ik vertelde wat ik mezelf op de hals had gehaald – zoveel mensen al zo lang reikhalzend naar uitzien.

Er kleeft nog een ander hachelijk aspect aan een biografie van een le-

vende persoon. Mensen die door de biograaf worden ondervraagd, kunnen zich inhouden of dingen verzwijgen, om gedoe met het onderwerp van gesprek te voorkomen. Dan komt het aan op de professionaliteit van de biograaf. Door zowel mensen te spreken die de hoofdpersoon niet of minder gunstig gezind zijn als mensen die op diens hand zijn, kan de auteur zorgen voor een zeker evenwicht. Bovendien zijn er altijd de primaire bronnen die als controle kunnen dienen. Dat alles verschilt niet wezenlijk van het werk dat ik als journalist heb gedaan; alleen de omvang is groter. Overigens bleek iedereen die ik gesproken heb oog te hebben voor de goede en de minder goede kanten van Hans Wiegel.

Voor dit boek heb ik vele gesprekken gevoerd met Hans Wiegel zelf. Ook daarin schuilt een risico. Het grootste gevaar liep mijn eigen onafhankelijkheid. Ik meen mij daartegen te hebben kunnen wapenen – Hans Wiegel is een aardige man – door, opnieuw, te vertrouwen op mijn professionaliteit als journalist. De belangrijkste beweringen van Wiegel heb ik zo mogelijk op hun feitelijke juistheid gecontroleerd en van wederhoor voorzien. Daarbij is er nogal wat gesneuveld, zeer tot mijn spijt, want Hans Wiegel zit vol met de prachtigste verhalen. Soms bleek zijn geheugen hem echter parten te hebben gespeeld, soms was zijn voorstelling van zaken net iets te voordelig voor hemzelf.

Nimmer heeft Wiegel druk op mij uitgeoefend; hij heeft zelfs op geen enkel moment inzage in mijn schrijfsels gevraagd. Journalisten die hem in zijn hoogtijdagen aanboden hun stukje te laten lezen voordat het in de krant kwam, wees hij steevast terug. Het is jouw verhaal, niet het mijne, placht hij te zeggen; zoek het uit. Diezelfde houding is hij in al die jaren dat wij elkaar spraken aan de dag blijven leggen. Wiegel heeft me zelfs op het hart gedrukt hem niet te sparen. Daar zou het boek alleen maar beter van worden. Het enige waar hij op heeft aangedrongen is haast. Of ik niet een beetje kon opschieten. Het kan verkeren: toen ik destijds bij hem aanklopte om als bron te dienen voor een biografie is hij lang blijven weigeren. Dit is dus geen geautoriseerde biografie. De inhoud komt volledig voor rekening van de auteur.

Het woord is al een paar maal gevallen: dit is een journalistiek boek, dat niet de pretentie draagt wetenschappelijk te zijn. Journalistiek: omdat ik voor een zo breed mogelijk publiek heb willen schrijven. Niet voor de academie of voor de zuiver politiek *angehauchten*, maar voor

14 alle mensen die Hans Wiegel van vroeger, van de televisie of uit eigen beleving kennen. Wel heb ik geprobeerd naar wetenschappelijk voorbeeld te handelen, door systematisch te werk te gaan, zoveel mogelijk te leunen op primaire bronnen, zowel schriftelijke als mondelinge, en mijn speurwerk navolgbaar te maken. Historici verschillen over de vraag of kranten en tijdschriften als primaire bronnen mogen gelden. Mijn voorkeur ging uit naar het materiaal dat in het Nationaal Archief en andere officiële vindplaatsen ligt opgeslagen. Het voornaamste was vanzelfsprekend Hans Wiegels persoonlijke archief. Daarbij stuitte ik op twee beperkingen. Het archief-Wiegel eindigt in 1995 en bestaat voor het overgrote deel uit materiaal van anderen; Hans Wiegel zette zelf amper iets op papier. Een tegenvaller was ook dat in Wiegels Haagse tijd de vergaderingen van de vvd-fractie niet werden genotuleerd. Voor zijn Friese tijd is de oogst nog schraler. Valt uit de verslagen van de minister-raad – die zwaar gestileerd zijn en dus maar beperkt zicht geven op wat zich heeft afgespeeld – nog op te maken hoe Wiegel zich als minister gedroeg, in de verslagen van Provinciale en Gedeputeerde Staten ontbreekt zijn naam vrijwel volledig. Wiegel wordt slechts vermeld als voorzitter. Om in deze leemtes te voorzien heb ik me verlaten op het werk van mijn vakbroeders en -zusters, die zoals dat heet de geschiedenis in klad hebben geschreven. Nederland kent een serieuze journalistieke cultuur, waarop ik met een gerust hart vertrouw. Wiegel heeft zijn leven lang graag met journalisten verkeerd en hun veel toevertrouwd. Zonder vrees of voorkeur, of sterker nog: het best bedeed werden de verslaggevers van de kranten die het meest kritisch over hem schreven. Daarmee heeft hij zelf voor een zekere compensatie voor de eenzijdigheid van zijn archief gezorgd.

Tot slot enkele opmerkingen over mijn verhaal zelf. Alle periodes in het leven van Hans Wiegel zijn beschreven. Wie de verdeling naar aantallen pagina's bestudeert, zal iets merkwaardigs opvallen. De eerste veertig jaar van zijn bestaan beslaan de bulk van dit boek. Het leven van Hans Wiegel bevat immers die ene, grote cesuur: al op zijn veertigste kwam er een einde aan zijn carrière in de landspolitiek. Omdat de vijftien jaar waarin hij Kamerlid, oppositieleider en vicepremier was verreweg de interessantste en belangrijkste periode in zijn politieke leven vormen, hebben deze jaren dienovereenkomstig de meeste aandacht gekregen. Ik heb eveneens naar verhouding veel aandacht besteed aan zijn jeugd

in Amsterdam, aan zijn tijd als student en aan zijn aanloop naar de politiek in de JOVD, om de eenvoudige reden dat dit de jaren zijn die hem hebben gevormd. Het zal voor veel lezers, vermoed ik, de eerste keer zijn dat ze kennis maken met dit deel van Wiegels leven.

Het latere deel van zijn leven loopt langs twee lijnen: aan de ene kant zijn werkzame leven als commissaris van de Koningin in Friesland en voorzitter van de verzamelde zorgverzekeraars van Nederland, aan de andere kant zijn in hevigheid en betekenis variërende bemoeienis met de landelijke politiek. Wiegels Friese tijd heeft een eigen hoofdstuk gekregen, zijn rol in de wereld van de verzekeringen is er bekaaid afgekomen wegens saai, saai, saai. De nadruk in de beschrijving van Wiegels latere leven ligt op twee episodes: de daverende knal waarmee hij in de nacht van 18 op 19 mei 1999 afscheid nam van de actieve politiek, en de dood van zijn tweede vrouw, Marianne.

Hans Wiegel heeft een dramatisch leven geleid, met hoge pieken en de diepste dalen. Hoewel hij met het vorderen der jaren minder omstre-
den is geworden, roept hij nog steeds sterke reacties op. Als auteur heb ik me onthouden van al te ferme conclusies. De lezer is wijs genoeg om zijn eigen oordeel te vormen.

1 Naar de overkant

Het is zomer 1967. Op Zuid-Beveland rijdt een rode Fiat 850 in westelijke richting. Achter het stuur zit het jongste Kamerlid dat Nederland tot dan toe heeft gekend: Hans Wiegel, 25 jaar, kersvers parlementariër, die in het voorjaar door de voorzitter van de Tweede Kamer officieel is beëdigd. Dat was op 18 april, dezelfde dag waarop het kabinet-De Jong de regeringsverklaring heeft afgelegd. Het weer is prachtig. Even zonnig is de stemming waarin de bestuurder van de automobiel verkeert. Hij heeft de radio aan en zingt of neuriet – pompompom – zachtjes met de liedjes mee.

17

Het is de zomer van de hippies, die overal in Europa en de Verenigde Staten sit-ins, love-ins en muziekfestivals organiseren. 'All you need is love,' zingen de Beatles. De ether wordt beheerst door het mysterieuze lied van Procol Harum: 'A Whiter Shade of Pale'. Dé hit van de zomer wordt gezongen door Scott McKenzie: 'San Francisco'. Het lied staat weken achtereen op nummer 1.

Hoe turbulent de tijd ook is – in maart vergaat de Liberiaanse tanker Torrey Canyon voor de kust van Engeland, waarmee de eerste grote milieuramp op zee een feit is, in juni is het zes dagen oorlog in het Midden-Oosten, in Griekenland grijpt een stel kolonels de macht, tal van Amerikaanse steden worden geteisterd door brandstichtingen en rassenrellen, massa-ontslagen zorgen in Nederland voor onrust – het is toch een tijd van optimisme. Van hoop op vooruitgang.

Het nieuwe Schiphol is klaar, en Fokker lanceert zijn eerste straalvliegtuig, de F28. D66 is een jonge partij die haar intrede in de Kamer heeft gemaakt en vernieuwing van de politiek predikt. Op de Firato, zo is aangekondigd, zal de eerste kleurentelevisie worden gepresenteerd. Nederland sloopt naar hartenlust oude gebouwen, al zijn ze nog zo eerbiedwaardig; er komt een nieuwe tijd aan. Radio Veronica reist Neder-

land af met een nieuw fenomeen, de drive-inshows, gepresenteerd door de vrolijke Joost den Draaijer en Jan van Veen.

En het blijft maar stralend weer, deze lange hete zomer. 'There's a whole generation, with a new explanation,' zingt Scott McKenzie. Hij roept op naar het westen te gaan, waar de zon altijd schijnt, naar het festival van Monterey, Californië, waar de muziek zal klinken. En als je dan gaat, raadt hij aan, 'be sure to wear some flowers in your hair'. Scott McKenzie verwoordt het levensgevoel van de jongeren als geen ander.

18 's Ochtends vroeg is Wiegel vertrokken uit Amsterdam, waar hij woont aan de Bloemgracht, nummer 7. Het schiet lekker op, al voor tien is hij Bergen op Zoom gepasseerd. Hans Wiegel is allesbehalve een hippie, zoals hij daar rijdt. Jong, maar geen lang haar en al helemaal geen bloemen erin. Met zijn strakke scheiding links en de lok die bijna de zwarte hoornen bril raakt, oogt hij ouwelijk. Hij ziet er eerder uit als iemand van de vorige generatie dan van zijn eigen. Geen broek met wijde pijpen of een overhemd met bloemen of forse boord, maar een doodgewoon pak, met een vouw in de broek. Blinkend gepoetste schoenen, wit overhemd en een stropdas. En al rijdt hij op deze zomerse dag in westelijke richting, zijn bestemming is Zeeuws-Vlaanderen, waar weinig aan het zonnige Californië doet denken. Tegen het middaguur bereikt hij Vlissingen, waar hij de Fiat aan boord van de veerboot rijdt. De Westerschelde over. Staande op het dek van de Koningin Juliana steekt hij een sigaar op en ziet hij al gauw Breskens oprijzen. Daar, aan de overkant, wacht hem de eerste van een reeks afspraken die hij gemaakt heeft.

Het is zijn parlementaire werk dat hem hier brengt. Naast de portefeuille Volkshuisvesting die hij namens de vvd in de Tweede Kamer beheert, klust Wiegel bij op het terrein van Binnenlandse Zaken: gemeentelijke herindeling. Nederland beleeft dezer dagen een ware herindelingshause, die vroeg in de jaren zestig is begonnen. Het openbaar bestuur 'moet worden aangepast aan de schaal van de ruimtelijke ordening', zo staat het in de *Tweede Nota Ruimtelijke Ordening* van 1966.¹

Ook in Zeeuws-Vlaanderen is het tijd om gemeenten samen te voegen, zo heeft het provinciebestuur in 1963 besloten. De gemeenten, waarvan sommige maar een paar honderd inwoners tellen, zijn te klein geworden. Het zijn er dertig in getal, met mooie namen als Groede, Hoofdplaat, Retranchement, Overslag, Koewacht, Hontenisse, St.-Jansleen, Vogelwaard, Clinge, Zaamslag en de allermooiste: Philippine.

Aanvankelijk was het de bedoeling dat de dertig gemeenten zouden opgaan in tien nieuwe; later valt het getal zeven. In het wetsvoorstel dat de minister van Binnenlandse Zaken medio 1966 naar de Kamer heeft gestuurd blijven maar vijf gemeenten over.

Eerder dat jaar is de Kamercommissie voor Binnenlandse Zaken op werkbezoek geweest in Zeeuws-Vlaanderen, onder leiding van Wiegels fractievoorzitter Edzo Toxopeus. Gebleken is dat de gedwongen samenvoeging in het gebied zelf voor onrust en onenigheid zorgt. Er is verzet, vooral tegen de vorming van één grote gemeente langs het kanaal Gent-Terneuzen.

In Sluis, iets westelijker, is krijgshaftige taal gesproken. Samenvoeging met Aardenburg, dat met een overtal van zeshonderd inwoners de overhand zou krijgen in de nieuwe gemeente: dat nooit. In de raadszaal van 't Belfort is dat de commissie-Toxopeus goed aan het verstand gebracht. Er hing een spandoek met de tekst *Komt U Sluis Weer Verwoesten?* Dat sloeg op de geschiedenis van het grensstadje, dat maar liefst twintig keer met de grond gelijk is gemaakt. Om het wereldlijk karakter van Sluis te onderstrepen waren alle zestien leden van de commissie in één hotel ondergebracht. In aparte kamers, benadrukte wethouder en tevens meubelhandelaar J. du Fossé achteraf. Kom daar eens om in Den Haag of Rotterdam. Hoe zou Aardenburg, met zijn volkomen dorpskern, nu kunnen samengaan met Sluis, waar het wemelt van de cafés en restaurants, waar op zondag alle winkels open zijn en duizenden Belgen in een 'pantoffelparade' langs de etalages trekken, terwijl het carillon van 't Belfort lustig 'Zwei rote Lippen und ein roter Tarragona' tingelt?²

19

Na de zomer zal de vaste Kamercommissie haar verslag uitbrengen en volgt de memorie van antwoord van minister Beernink. Daarna wacht het finale debat over de herindeling van Zeeuws-Vlaanderen. Dat is de reden waarom Kamerlid Wiegel vandaag de Westerschelde oversteekt: hij wil met eigen ogen zien waar het parlement straks over moet beslissen. Het onderwerp ligt hem: het gaat om concrete kwesties en het gaat om mensen. Daarom gaat hij kijken en praten, met mensen voor wie het belangrijk is. Om los te komen van de stukken, waar het ministerie de Kamer onder bedolven heeft.

Met zijn reis naar Zeeuws-Vlaanderen doet het kersverse Kamerlid wat hij in zijn tijd als bestuurslid van de JOVD, de aan de VVD gelieerde jongerenorganisatie, ook al deed. Bijna vijf jaar lang heeft hij het land, vooral het noorden, afgereisd om de plaatselijke afdelingen te bezoeken.